

I a 1. «pierwsza litera alfabetu, odpowiadająca samogłosce *a*» ○ Małe *a*. Duże, wielkie *A*. ◇ *fraz.* Abc «elementarne wiadomości z jakiejś dziedziny» ○ Abc tańca. Abc wędkarza. ◇ Od *a* do *z*, od *a* do *z*et «od początku do końca, wszystko, całkowicie»: Sam opracował podręcznik od *a* do *z*. Opowiem ci od *a* do *z*, jakie były okoliczności jego śmierci. ◇ Jeśli (jak) się powiedziało *a*, (to) trzeba powiedzieć *b zob.* powiedzieć w zn. 1. **2.** *jęz.* «samogłoska ustna, środkowa, niska, płaska» **3.** «litera oznaczająca w numeracji porządkowej: pierwszy; w numeracji liczbowej – używana w celu odróżnienia przedmiotów oznaczonych tym samym numerem»: Paragrafy *a*, *b*, *c* dotyczą spraw najważniejszych. ○ Punkt *A* planu. Klatka schodowa *A*. Dom nr 1, 1a, 1b. Strona 1 i 1a. **4.** *pot.* «kilkakrotnie powtórzona głoska, nucona przy usypianiu dziecka; także: przyśpiwka w kołysankach»: *Aaa!* kotki dwa, szare, bure obydwu. **5.** *muz.* «szósty dźwięk podstawowej skali diatonicznej» △ *A*-dur «gama lub tonacja durowa, w zapisie nutowym oznaczona trzema krzyżykami» △ *a*-moll «gama lub tonacja molowa, w zapisie nutowym bez znaków przykluczowych» *n ndm.*

II a «spójnik» **1.** «przeciwstawiający treści komunikowane za pomocą połączonych zdań, składników zdań lub innych wyrażen»: On *gr*, a ona *tańczy*. Dostałem pięć widelców, a cztery noże. ○ Kino a telewizja. Nauka a zabawa. ◇ *fraz.* *A* nie *a*) «spójnik złożony, wykluczający to, co po nim następuje»: Przyjdź dziś, a nie jutro. Zrobił to wchodząc, a nie wychodząc. *b) pot.* «spójnik wprowadzający sprostowanie wcześniejszej informacji»: To jest klon. *A* nie, przepraszam, to jest wiąz. **2.** «przyłączający zdanie lub wyrażenie uzupełniające wcześniej-

szą informację»: Kwitły kwiaty, a nad nimi uwijały się pszczoły. Pod lasem miał łąkę, a obok zagon ziemniaków. **3.** «przyłączający zdanie, które charakteryzuje konsekwencje tego, o czym mowa w zdaniu wcześniejszym»: Zastąpię cię w pracy, a ty odpoczniesz. **4.** «przyłączający zdanie lub inne wyrażenie o treści niezgodnej z tym, co można wnioskować na podstawie zdania poprzedzającego»: Dużo pracował, a niczego nie osiągnął. Zjadł dużo, a ciągle był głodny. Stary, a głupi. ◇ *fraz.* *A* tu; a tymczasem «spójniki złożone wprowadzające informację o czymś niespodziewanym, co kontrastuje z tym, o czym była mowa wcześniej»: Położył się zmęczony, a tu goście. Chciała zrobić kawę, a tu woda przestała lecieć. Miałem wychodzić z domu, a tu córka zabrała klucze. **5.** «łączący słowa o takiej samej postaci, powtórzone w celu wyrażenia większego stopnia intensywności»: Sprawy ludzkie wcale a wcale go nie obchodzą. Takie przykłady można mnożyć a mnożyć. **6.** «łączący powtórzone zaimki wskazujące, użyte w tym celu, by dane wyrażenie nie miało określonego odniesienia»: Taki a taki lekarz przyjmuje w tych a tych godzinach. Próby odbędą się wtedy a wtedy. Nazywał się tak a tak. **7.** «będący składnikiem spójników złożonych, np. *a i*, *a jednak*, *a mimo to*, *a nawet*, *a ponadto*, *a przecież*, *a także*, *a więc*, *a zarazem*, *a zatem*, *a zwłaszcza*» przed *a* łączącym zdania stawia się przecinek; *a* używa się między zdaniami albo innymi wyrażeniami.

III a «partykuła» *pot.* **1.** «nawiązująca do kontekstu lub sytuacji, wprowadzająca wypowiedzenia o różnych odcieniach intonacyjnych»: *A* dużo jest tych podań? *A* od czego to się zaczęło? *A* widzisz! Informacja się potwierdziła. *A* niech sobie śpiewa! *A* powiedz, ile masz lat. **2.** «nawiązująca

do kontekstu i zarazem wprowadzająca temat wypowiedzi»: A pierwsza pani rola filmowa, co to było? A egzaminem to się nie przejmuj. A teraz będzie podstępne pytanie. \diamond *fraz.* A to ..., a to ... «wyrażenie nawiązujące do czegoś, czym ktoś jest na przemian zaabsorbowany»: A to szkoła, a to chorzy rodzice, a to dom. **3.** «wprowadzająca wypowiedzenie o znaczeniu przeciwstawnym względem kontekstu, do którego nawiązuje»: A o co zakład, że on wyjechał? A bo to warto się tym zajmować? \diamond *fraz.* A co tam; a tam «lekcważąca reakcja na to, co ktoś powiedział; nieważne»: Poplamieś sobie spodnie. – A co tam! Nie przeszłam nawet do finału. – A tam! za rok będzie lepiej. **4.** «będąca składnikiem związków frazeologicznych wyrażających stosunek mówiącego do prawdziwości sądu lub ocenę prawdopodobieństwa zdarzeń» \diamond *fraz.* A jak; a jakże «oczywiście»: Wyrzuciłeś to? – A jak! Byłeś tam? – A jakże. \diamond A jednak «reakcja na wiadomość o zdarzeniu uważanym za możliwe, ale mało prawdopodobne»: Ona zdała egzamin. – A jednak! \diamond A nuż «mówiący ma nadzieję, że stanie się to, o czym mowa»: A nuż coś wygram? A nuż ta tradycja odżyje?

IV a «wykrzyknik» **1.** «wyrażający różne stany i postawy emocjonalne»: A! Co widzę? A! To ty! – odetchnęła z ulgą. **2.** «potwierdzający odbiór przekazanej informacji»: Ona wyszła za Pimpalskiego. – A! Za Pimpalskiego. Dzwonił Adaś. – A! Adaś. **3.** «będący składnikiem wykrzykników złożonych mających różne znaczenia» \circ A psik! \diamond *fraz.* A kysz; a sio «wezwanie, zwykle skierowane do jakiegoś fruwiącego stworzenia (ptaka, owada) lub do dziecka, by usunęło się z danego miejsca lub przestało coś ruszać»: A kysz stąd! A sio z ogródka! A sio od wiśni!

a-, an- <gr. 'nie, bez'> «pierwszy człon wyrazów złożonych wskazujący na zaprzeczenie lub brak jakiejś cechy, np. *asymetria, aspołeczny, anaeroby, anastygmat* (a- przed spółgłoską, an- przed samogłoską)»

Aachen *zob.* Akwizgran.

wym. achen • n ndm.

abakan <M. *Abakanowicz*, plastyczka pol.> *szt.* «tkanina artystyczna o bogatej fakturze przypominająca płaskorzeźbę» \circ Wystawa, zbiór, cykl abakanów.

m IV, D. -u, *Ms.* ~nie; *lm M.* -y.

abakus <łac. *abacus*> **1.** *archit.* «górną część głowicy kolumny w formie czworobocznej płyty» \circ Abakus kolumny doryckiej. **2.** *histor.* «przyrząd do liczenia w postaci deski z kulkami przesuwającymi się w jej wyżłobieniach, używany przez starożytnych Greków i Rzymian, pierwowzór liczydła»

m IV, D. -a, *Ms.* ~sie; *lm M.* -y.

abandon <fr.> *mors.* «zrzeczenie się – na rzecz instytucji ubezpieczającej – statku, który zaginął lub stracił na wartości wskutek wypadku, z prawem otrzymania pełnego odszkodowania» \circ Prawo abandonu. Zgłosić abandon.

m IV, D. -u, *Ms.* ~nie, *blm.*

abazja <a- + gr. *básis* 'chodzenie'> *med.* «utrata zdolności chodzenia, zwykle na skutek schorzeń systemu nerwowego»

ż I, DCMs. ~zji; *lm D.* ~zji.

abażur <fr. *abat-jour*> «osłona na lampę, często ozdobna, tłumiąca zbyt jaskrawe światło» \circ Papierowy, porcelanowy abażur. Abażur z jedwabiu. Lampa osłonięta abażurem.

m IV, D. -u (-a), *Ms.* ~rze; *lm M.* -y.

abażurek «mały abażur»: Z nocnej lampki, przystońniętej malowanym abażurkiem, sączyło się nikle światło.

m III, D. ~rka, *N.* ~rkiem; *lm M.* ~rki.

abcug <niem. *Abzug* 'odejście, wymarsz'> *arch.* «odstęp» dziś tylko we *fraz.* \diamond *pot.* W krótkich, szybkich abcugach «w krótkim czasie, szybko, natychmiast»: Zmykaj stąd w szybkich abcugach – wrzasnął rozsierdzony.

m III, D. -u, *N.* ~giem; *lm M.* -i.

Abdera *hist.* «miasto w starożytnej Grecji powstałe w VII w. p.n.e.»

ż IV, CMs. ~rze.

abderycki *hist.* *przym.* od Abdera: \diamond *fraz. książk.* Śmiech abderycki «śmiech szyderyczy, kpiarski lub taki, którego nie można powstrzymać»

m.-os. M. lm ~ccy.

abderyta **1.** *hist.* «mieszkaniec Abdera, uchodzący w opinii starożytnych Greków za osobę tępą i ograniczoną» **2.** *książk. przen.* «głupiec, prostak, nieuk»

m odm. jak ż IV, CMs. ~ycie; *lm M.* ~yci, *DB.* ~tów.

abderytka forma *ż* od abderyta.

ż III, CMs. ~tce; *lm D.* ~tek.

abdominalny <n.-łac. *abdominalis*> **1.** *anat.* «brzuszny» \circ Tyfus abdominalny. Abdominalny oddech.

2. *zool.* «odwłokowy» \circ Nogi, przydatki abdominalne.

abdukcja <łac. *abductio*> *fizjol.* **a)** «ruch kończyny polegający na odchyleniu jej w bok od osi ciała; odwodzenie» **b)** «ruch galki ocznej w kierunku skroni; odwodzenie»

ż I, DCMs. ~cji; *lm D.* ~cji.

abduktor <n.-łac. *abductor*> *anat.* «mięsień odciągający w bok kończynę od osi ciała; odwodziciel»

m IV, D. -a, *Ms.* ~rze; *lm M.* -y.

abdykacja <łac. *abdication*> *polit.* «zrzeczenie się władzy przez monarchę» \circ Podpisać akt abdykacji. Zmusić króla do abdykacji.

ż I, DCMs. ~cji; *lm D.* ~cji.